

Posudek na disertační práci

Název práce: **Bulharští karakačani a usedlý život: dům, jméno a identita.**
Plzeň: **Západočeská univerzita, Filozofická fakulta 2014. 228 s. + 59**
obrazových příloh + 14 tabulek.
Autor práce: **Gabriela Fatková**
Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Marek Jakoubek, PhD. et PhD.**
Instituce: **Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita**
v Plzni

Gabriela Fatková patří jako badatel a autor mezi členy formující se neformální skupiny mladých českých vědců především z výzkumných a univerzitních středisek v Brně, Plzni, Praze a Pardubicích věnujících se balkanistické problematice. Jde o vědecký kruh kolem brněnského časopisu *Porta Balkanica* a kolem pražského *Balkánského expresu*, který pravděpodobně vyjde brzy za hranice už tradiční vědecké konference, a předpokládám, že bude mít spíš povahu vědeckého kruhu. Právě ve zmíněné rovině se rozkládá zatím badatelská činnost G. Fatkové, která se už několik let soustavně angažuje nejen výzkumy na bulharském území, ale i účastí na četných vědeckých fórech v Bulharsku, čímž se prosadila mezi u nás známými mladými bulharisty a to i v případě, že se nezabývá přímo bulharistickou problematikou. Těžištěm vědeckého zájmu doktorandky je existence a kultura specifické etnické skupiny žijící na Balkánském poloostrově – Karakačanů, kteří jsou logicky i tématem její disertační práce.

Disertační text se skládá z úvodu, patnácti kapitol a závěru, na konci je připojen také seznam použité literatury a pramenů, jakož i seznam obrazových a tabulkových příloh. Podle mne by bylo dobré a praktičtější, kdyby autorka vložila obsah práce na začátek, nikoliv na konec, ale tato poznámka není až tak důležitá. V úvodu disertace Fatková vyjasňuje svou motivaci přistoupit k výzkumu a analýze zmíněné etnické skupiny, která v minulosti byla kočující, vysvětluje svůj přístup ke složité situaci na Balkáně v postsocialistickém období a obrací pozornost na specifickou postavu „zahraničního“ badatele v bulharském terénu, zejména jedná-li se o badatele z Čech (sama autorka podtrhla, že Bulharsko je jedna z mála zemí, kde když se představíte jako „Čech“, vyvolá to v místních zpravidla pozitivní reakci a velmi vstřícné jednání). Mimochodem, ještě zde naznačuje vlastní vyhraněný vědecký styl – její text je dobře strukturovaný, logický, obhajitelný jak po teoretické, tak i po empirické stránce.

Dále se Fatková věnuje předmětu a cíli svého výzkumu – Karakačanům žijícím

v Bulharsku, proměnám jejich kolektivní identity a sociální organizace od usazení dodnes v závislosti na dobovém, prostorovém i politickém kontextu, problematice jejich existence jako sebe-vymezující se skupiny, mechanismům zachování kolektivní identity a jejího přetrvání v čase na území Bulharska atd. Po popisu vlastního působení v terénu a praktického rozvoje výzkumu autorka vysvětluje ve třetí kapitole svoje metodologické postupy, ve čtvrté pak nabízí velmi široký a užitečný přehled badatelského zájmu o Karakačanech skoro v celé Evropě, soustřeďuje se na teoretické a praktické aspekty problematiky kočovných pastevců.

V následující kapitole se disertantka logicky zaměřuje na velmi složitou otázku původu Karakačanů, na různá vědecká mínění a na identifikační strategie svých informantů, aby na závěr přehledu hypotéz usoudila, že se v tomto případě prakticky nelze opřít o žádné historické zmínky a tím pádem, že otázka zůstává nevyřešenou. Stejně mimochodem jako i otázka počtu Karakačanů v Bulharsku, kterou se autorka zabývá dále. Šestá kapitola, jak by se dalo očekávat, je věnována analýze dějin, územních parametrů a modelů kočovného pastevectví Karakačanů v minulosti, jakož i procesům usídlování kočovníků, tj. jejich sedentarizace v 50. letech minulého století. Prakticky tím Fatková zakončuje svou, dalo by se říct, „historickou“ část své práce, kde se jeví jako velmi dobrý znalec literatury i problematiky, ve které se pohybuje klidně a volně.

Na dalších stránkách je již autorka úplně ve své vodě, neboť zde již zakládá analýzu výhradně na vlastním terénním materiálu. Prvním bodem jejího rozboru karakačanské existence a subsistence je zevrubný rozbor strategie usedlého pastevectví, opírající se o několik „case studies“. Další rozebíranou strategií je podnikání, které je podle Fatkové způsobem obživy organicky navazujícím na pracovní migraci. Karakačani prý podnikají často, vlastní hotely, restaurace, továrny, obchodují s řeckými produkty (olivový olej a oříšky) a provozují různé druhy výrob (např. mlékárny), jakož i pilu a dřevozpracující podniky a všechny tyto modely jsou zase analyzovány na základě několika „case studies“. Svěrázným středobodem této analýzy jsou ale migrační pohyby za prací z Bulharska do Řecka a zpátky, kterými se autorka zabývá velmi podrobně a systematicky v osmé kapitole na základě terénního materiálu a rozboru řecké legislativy a praktiky.

Po rozboru karakačanské subsistence se Fatková věnuje sociální organizaci a kultuře komunity. V deváté široce zaměřené kapitole pod názvem Sociální organizace Karakačanů v průběhu přechodu od kočovného pastevectví k usedlému životu se autorka snaží na jedné straně o podchycení sociální organizace současných příslušníků společenství v rovině abstraktní struktury a na stranu druhou – o analýzu její praktické materializace v podobě konkrétní praxe, tzn. jde jí o dům jako stavbu a o „dům“ jako princip sociální organizace. Obě

tyto roviny dům/„dům“ však mezi sebou mají vztah zcela arbitrární, tvrdí doktorandka, tak jak materiální domy se vyskytují i bez souvislosti s konceptem „domu“ jako principu sociální organizace, tak i „dům“ jako druh sociální organizace může fungovat i bez domů jako materiálních entit nebo napříč nimi, přesto oba koncepty fungují v rámci jedné sémantické kontinuity. Vycházejí z tohoto hlediska nabízí Fatková teoretická východiska (přínosná je podle mne akceptace Levi-Straussových názorů) a aplikuje je na téma karakačanského všedního života, studovného na základě terénních materiálů. Dům jako pilíř procesu usidlování Karakačanů je bezesporu jeden z významných háček disertační práce. Zajímavou v tomto kontextu je také analýza vztahu manželka-dům.

Určitě podstatnou kapitolou práce je ta věnovaná jmennému a příbuzenskému systému bulharských Karakačanů. Tak jak křestní jména a příjmení příslušníků komunity se prakticky neliší od bulharských, sondy autorky do problematiky jsou opravdu náročné, aby mohla nakonec zobecnit, že jména jsou to jedním z markérů, podle kterých lze rozeznat neznámou osobu jako příslušející nebo nepříslušející ke Karakačanům. Stojí za zmínku i postřeh, že v pojetí Karakačanů odkazuje příjmení podobně jako křestní jméno spíše ke kolektivní identitě než k označení individua. V tomto kontextu zasluhuje pochvalu také analýza karakačanských přezdivek, včetně předložených modelů formování příjmení z přezdivek. Aby měla tato kapitola systémovou povahu, soustřeďuje se Fatková záměrně na popis a rozluštění příbuzenského systému Karakačanů včetně i na instituci kmotrovství a jejich proměn v čase.

Podobný náročný přístup uplatňuje autorka i v analýze symbolického systému příslušníků komunity přitom v těsné souvislosti s jejich religiozitou. Podle ní se náboženský život Karakačanů výrazně liší genderově. Muži bývají často kvůli práci mimo domov a tehdy niterně věřící Karakačan naplňuje ideál zbožného člověka především tím, že podporuje ekonomicky svou rodinu a neporušuje křesťanská pravidla ve svém individuálním životě. Naopak ženy praktikují rituály za celou rodinu, jak za děti, které se někdy nechtějí účastnit kolektivních obřadů, tak za manžely, kteří jsou mimo domov. Zmíněná zvláštní religiozita se odráží také zvláštním důrazem na koncepty a principy chování, na vztah Karakačana k přírodě a vůbec ke světu atd. V souvislosti s tím analyzuje Fatková v další, již dvanácté kapitole, proměny charakteristické karakačanské religiozity v době usedlého života a i v tomto případě je centrální osou rozboru koncept domu. Když Karakačani začali žít usedle v domech poprvé po nástupu komunistické vlády, probíhal transfer posvátné sféry do těchto „nových“ domů zřejmě jinak než u okolních usedlých společností, a právě proto obrací autorka svou pozornost k tomuto procesu. Chápání domu jako posvátného místa je těžištěm její analýzy, ale nezůstávají stranou také další posvátná místa, posvátné předměty a atributy, obřadní cyklus a

rituální praxe atd.

Teprve na tomto velmi pevném základě směřuje Fatková v čtrnácté kapitole své disertační práce k pokusu o nastolení markerů a parametrů současné karakačanské identity se zřetelem na aspekty související s individuálním emickým uchopením situace, tj. ve vlastní emické askriptivní kategorizaci, v ekonomickém a sociálním kontextu. Analýza poukazuje na symboly, které Karakačani považují za emblémy své „jinakosti“, třeba nejen jazyk, písně a tance, amatérská literární tvorba, typické karakačanské psí nebo koňské plemeno, ale i komunitní sdružení a organizace a používání virtuálního prostoru, aj. Podle autorky za těmito projevy, které jsou směřovány především na ty druhé (čtenáře, diváky apod.), stojí i celá řada aktivit, kterými si Karakačani připomínají svou identitu v rámci svých domovů.

Závěr disertační práce je dobře promyšlený, systematický, podrobný a předkládá kvintesenci výzkumného úsilí disertantky. Totéž platí také o autoreferátu. Pochvalu zasluhují stručná resumé v angličtině a španělštině na konci textu, i když by nebylo zbytečné další resumé v bulharštině.

Dobry dojem a spokojenost z posuzované práce potvrzují i v textu průběžně vkládané obrazové a tabulkové přílohy, které nabízejí dodatečné poznatky a „uzavírají“ řešení tématu. Předložený vědecký aparát jakož i seznam použité literatury a zdrojů je bezesporu na požadované úrovni. Chybí mi jedině seznam informantů; i když to je sporná otázka. Já jako vědec ze staré školy ho považuji za opravdu potřebný, a považuji téměř za samozřejmost, aby jím byl text zakončený.

Z výše řečeného je zřejmé, že nemám žádné závažné námítky k posuzovanému textu disertační práce Mgr. Gabriely Fatkové „Bulharští karakačani a usedlý život: dům, jméno a identita“, naopak považuji ji za práci vysoce kvalitní, soudím, že splňuje po formální a obsahové stránce všechna kritéria kladená na disertační práci a jednoznačně ji doporučuji k obhajobě.

Doc. Vladimír Penčev, PhD.

Sofia, 3. ledna 2015